НАЦИОНАЛНООСВОБОДИТЕЛНО ДВИЖЕНИЕ ОТ КРАЯ НА 60-ТЕ

Публикувано от **Dimova** на **02.02.2010, 21.24**

Любен Каравелов е роден през 1834 г. в Копривщица в заможно абаджийско семейство. Учи в родния си град и в гръцкото училище в Пловдив. Известно време усвоява абаджийския занаят, след което подпомага баща си в търговските му дела. През 1857 г. Любен Каравелов заминава за Русия, където се записва като слушател в Московския университет. Любен Каравелов остава в Русия до 1867 г., като през този период натрупва сериозен житейски опит и солидни познания. Тук той публикува своите първи повести (“Неда”, “Войвода”) и активно сътрудничи на различни периодични издания като “Голос”, “Ден”, “Москва”. Десетгодишният престой в Русия оказва изключително влияние върху идейното формиране на Каравелов. Попаднал в Москва в един повратен за самото руско общество исторически моментна небивал духовен подем, Любен Каравелов има възможността да се запознае със съчиненията на Херцен, Чернишевски, Добролюбов и под тяхното влияние възприеме принципите на революционния демократизъм. Силно въздействие върху Каравелов оказват и идеите на руските славянофили, които открито проповядват необходимостта от обединяване на всички южни славяни в борбата им за освобождение от османското владичество. Революционният демократизъм и славянофилството се превръщат в същностни черти от светогледа на Каравелов, които често играя определяща роля в неговото политическо поведение. Това личи и от неговия първи програмен план, съставен в Русия още през 1861 г. В него Л. Каравелов предлага да се създаде една централизирана революционна организация, под ръководството на която да се осъществи легална и нелегална работа сред народа с цел – освобождението на България.

В началото на 1867 г. обстановката на Балканите рязко се променя. Избухналото още през 1866 г. гръцко въстание на о. Крит продължава, а Сърбия демонстративно започва да се готви за война срещу Турция. Отчитайки тази обстановка като благоприятна за въстание в българските земи, през февруари 1867 г. Любен Каравелов заминава за Белград като кореспондент на славянофилския вестник “Голос”. Надявайки се, че в най-скоро време между Сърбия и Турция ще избухне война, през пролетта на 1867 г. Любен Каравелов създава Българския революционен комитет (БРК). Той се състои от 12 души и целта му е да подготви въстание в българските земи. Любен Каравелов предвижда издаване на революционен вестник, изграждане на тайни канали през сръбско-турската граница, изпращане на въстанически чети. Той създава устав на БРК, а на 1 юли 1867 г. издава и специална “Прокламация” към българския народ. По същото време БРК подпомага и сформирането на т. нар. Зайчерска чета от около 600 души. Ръководството й е поверено на опитните войводи Иван Кулин и Йеремия Българов. Сръбското правителство обаче попречва за реализирането на този план. Сръбската полицията пък започва да налага ограничения върху дейността на Любен Каравелов не само заради участието му в организирането на Зайчерската

чета, но и поради връзките му със Сръбската омладине – най-радикалната политическа формация в тогавашна Сърбия. Подложен на преследване, той решава да напусне Сърбия и през февруари 1868 г. се установява в Нови Сад, Австро-Унгария.

През юни 1868 г. дейци на "Сръбската омладине" убиват сръбския княз Михаил Обренович. Любен Каравелов е запозрян в съучастие и австрийските власти го задържат 203 дни в затвора в Будапеща. Там той обобщава политическите си възгледи в едно обръщение до своите сънародници, назовано "Мои братя". В него той обосновава възгледа си, че борбата на българите трябва да се води под лозунга "Свобода народна, свобода лична, свобода човеческа". Според Л. Каравелов крайният успех на освободителната борба зависи от способността на българите да се обединят и да си сътрудничат с другите балкански народи. Л. Каравелов се обявява против идеята за турско-българска монархия и счита гръцкото духовенство за не по-малко опасен враг от турците. Л. Каравелов издава първия брой на в. "Свобода". Постепенно около редакцията на вестника се обособява нова политическа група, сложила впоследствие началото на Българския революционен централен комитет (БРЦК). На 1 август 1870 г. в руското списание "Народное дело", издавано в Женева, Каравелов обнародва първата програма на комитета. Според нея главната задача на революционната организация е открита борба за постигане на "народна, политически и обществена свобода" на българите. За осъществяването ѝ Любен Каравелов признава правомерността на мирните средства, но при необходимост, той отбелязва, че ще се прибягва до употребата на "оружие, огън и нож". За бъдещото устройство на свободна България Л. Каравелов предлага включването ѝ в една балканска федерация по модел на Швейцария, като се зачитат правата на всяка отделна народност.

Васил Левски е роден на 6 юли 1837 г. в Карлово. В църковните регистри е вписан под името Васил Иванов Кунчев, но историята го познава с повече от 20 имена, три от които ще останат безсмъртни – Васил Левски, Дякона и Апостола на свободата. Детството му не е леко, тъй като 14-годишен загубва баща си (Иван Кунчев, майстор в бояджийския еснаф). Учи в Карловското взаимно училище, но под влиянието на вуйчо си (таксидиот на Хилендарския манастир) става послушник. По-късно завършва първите два класа на Старозагорското класно училище, но по настояване на вуйчо си се замонашва в Сопотския манастир и приема името Игнатий (1858 г.). През март 1862 г. Васил Левски напуска манастира и се отправя към Белград, за да се включи в легията на Раковски (Първа българска легия). Участва в боевете срещу турския белградски гарнизон през юни 1862 г. След разтурянето на легията от сръбското правителство Левки се завръща в България. Известно време учителства в с. Войнягово, Карловско, а по-късно в добруджанското с. Еникьой. През март 1867 г. Васил Левски заминава за Букурещ, за да се включи в подготвяната в това време от "Върховното началство" на Раковски и ДД четническа акция. Васил Левски е избран за знаменосец на четата на Панайот Хитов и участва в нейния тримесечен поход по Стара планина. След като четата преминава на сръбска територия Васил Левски заминава за Белград, където през есента на 1867 г. се записва във Втората българска легия. След разтурянето на легията през пролетта на 1868 г. Васил Левски посещава за кратко Влашко, а след това отново се връща в Сърбия. Там научава за гибелта на четата на Хаджи Димитър и Стефан Караджа.Подобно на мнозина свои другари Васил Левски изживява с болка несполуките през 1867 и 1868 г. За разлика

обаче от мнозинството емигрантски дейци той още през пролетта на 1868 г. обмисля нова стратегия на освободителното движение. В едно писмо от април 1868 г. до П. Хитов Левски пише, че е замислил нещо, за което “ако аз печеля, печели цял народ, ако загубя – губя само себе си”. Васил Левски осъзнава, че неуспехите на емиграията се дължат до голяма степен на политическата апатия вътре в страната. Васил Левски вижда изход в целенасочена революционна пропаганда вътре в страната и в ангажирането на възможно повече слоеве от българското общество в освободителната борба.

Установил се през есента на 1868 г. в Букурещ, Васил Левски се свързва с представители на “Българско общество”. С неговата материална помощ и най-вече на неговия деец Димитър Ценович, Левски осъществява своята първа обиколка на българските земи (декември 1868 – март 1869 г.). Тя започва от Цариград, минава през Тракия и завършва в Северна България. Васил Левски посещава Пловдив, Карлово, Сопот, Родопите, Сливен, Ловеч и др. Главната цел на тази обиколка е Васил Левски да придобие най-точна представа за истинските политически нагласи сред българите. Втората обиколка на Васил Левски започва на 1 май 1869 г. и завършва на 26 август 1869 г. Тръгвайки от Никопол Левски преминава през десетки български селища. В Плевен, Ловеч, Сопот и Карлово той създава и първите революционни комитети. В края на август 1869 г. Васил Левски се завръща в Букурещ с убеждението, че българският народ не е готов за въстание. У него окончателно се затвърждава идеята, че е необходимо да се изгради революционен център вътре в страната. По това време около Л. Каравелов започва да се обединява групата на “младите”. Васил Левски е един от най-ревностните съмишленици на Каравелов в изграждането на БРЦК. Той се стреми да убеди емигрантските дейци, че едно въстание може да разчита на успех, само ако е предварително подготвено от една добре организирана вътрешна комитетска мрежа. Емиграцията като цяло обаче се отнася въздържано към идеите на Левски. След близо деветмесечни безплодни спорове със своите опоненти Васил Левски решава сам да се заеме с организирането на своя замисъл.

На 27 май 1870 г. Васил Левски започва своята трета обиколка в България. През тази трета обиколка Левски фактически пристъпва към изграждането на своята Вътрешна революционна организация (ВРО). Само за около година и половина Апостолът успява да създаде широка нелегална комитетска мрежа, обхващаща всички български земи. Начело на ВРО стои Ловешкия централен комитет, назоваван в някои документи “Привременно правителство в България”. За връзка с емиграцията е организиран таен куриерски канал през Турно Магореле, където живее един от най-преданите хора на Левски – Данаил Попов. През 1871 г. емиграцията във Влашко показва дейно съпричастие към делото на Васил Левски, като му изпраща за помощници Ангел Кънчев и Димитър Общи. През септември 1871 г. Апостолът завършва и идейната платформа на ВРО.Този единствен програмен документ на Апостола остава известен в българската история под името “Проектоустав” или “Нареда до работниците за освобождението на българския народ”. “Наредата” е разпратена до комитетите в страната и обсъдена от тях. Впоследствие Ловешкият комитет трябвало да разгледа направените бележки и да приеме окончателния устав и програма на ВРО. В “Проектоустава” Васил Левски обосновава идеите си за задачите, средствата, за тяхното постигане и общата идеология на ВРО. Според Апостолът главната й цел е “с една обща

революция да се направи коренно преобразуване в сегашната деспотско-тиранска система и да се замени с демократска република". Свободна България трябва да бъде "храм на истината и правата вяра и турският чорбаджилък да даде място на съгласието, братството и съвършеното равенство между всички народност". В "Наредата" Васил Левски посочва необходимите средства за осъществяване на революцията: организация, хора, пари, оръжие. Върховното ръководство на организацията принадлежи на Централния комитет, който се избира "по съгласието на по-голямата част от българксия народ". "Наредата" изключва категорично самовластието. С тези си идеи Васил Левски налага в българското националноосвободително движение ценностите на европейската буржоазно-демократична мисъл от XIX в. и отбезява най-високия връх в развитието на българската политическа идеология през Възраждането.

През 1870-1871 г. в българското революционно движение се обособяват два центъра – емигрантският, ръководен от Каравелов, и вътрешноимперският, ръководен от Левски. През цялото време Васил Левски твърдо отстоява позицията си, че ВРО е независимо от външни влияния. Едновременно с това Апостолът отбелязва, че винаги се е обръщал "към всички" в Букурещ. Постепенно обаче Левски и Каравелов ясно разбират, че за успеха на освободителното дело е необходимо изработването на единна програма на революционната организация. Така се оформя идеята в Букурещ да се свика общо събрание на представителите на вътрешните и на емигранските комитети. Събранието остава в историята като Първо общо събрание на БРЦК и протича от 29 април до 4 май 1872 г. В неговата работа участват 25 души, между които се открояват Васил Левски, Любен Каравелов, Тодор Пеев, Кириак Цанков, Димитър Ценович, Панайот Хитов, Марин Поплуканов и др. Представителите на вътрешните комитети разполагат с 33 мандата, а емигрантските дейци – със 17. Основната цел на въстанието е изработването на програма и устав на революционната организация. В хода на дискусиите Левски и Каравелов правят известни компромиси с идеите си относно революцията в името на единството. Като цяло новата програма на БРЦК е много близка до идеите на програмата на Каравелов от пролетта на 1870 г. Главната цела на БРЦК е освобождението на България, което трябва да се постигне чрез "революция морална и с оръжие". В програмата се отделязва, че БРЦК не се бори срещу турския народ, а срещу турското правителство. Чорбаджиите са причислени към "враговете" на освободителното движение. В Програмата не се засяга въпросът за формата на управелние на свободна България, но се говори за "демократско устройство".

По същество приетият Устав на БРЦК се основава на “Проектоустава” на Васил Левски. За разлика от него за център на организацията се сочи не Ловеч, а Букурещ. Всички решения се вземат с вишегласие, като се допуска Централният комитет да упълномощява отделни лица да го представляват навсякъде и във всичко. Като цяло програмата и уставът на БРЦК са отстъпление от идеите на Васил Левски, заложени в “Наредбата” му. Левски прави този компромис в името на единството между дейците. За председател на БРЦК е избран Любен Каравелов, който в съгласие с устава посочва за подпредседател Кириак Цанков, за секретар – Олимпи Панов, за касиер – Димитър Ценкович, а за членове – Васил Левски и П. Хитов. Централният комитет издава посоченото по-горе пълномощно единствено на Васил Левски, което го определя за “главен апостол на България (т.е. Мизия), Тракия и Македония”.

На 1 юли 1872 г. Васил Левски се завръща в България и веднага започва да реорганизира ВРО, съобразно взетите решения в Букурещ. Ловешкият комитет изгубва статута си на централен за ВРО. С цел да осигури добра координация в подготовката на въстанието, Васил Левски пристъпва към изграждането на окръжни центрове. До есента на 1872 г. той създава 6 такива центъра, които поемат ръководството в своите райони: Голямоизворски, Пазарджишки, Старозагорски, Сливенски, Търновски и Ловешки. След завръщането си от Общото събрание Левски окончателно налага в дейността на ВРО тайната поща, тайната полиция и революционния терор. В резултат на това комитетската мрежа укрепва, а вниманието на местните дейци постепенно се насочва към непосредствената подготовка на бъдещото въстание.

В този решителен за българската революция момент остро се проявява проблемът за липсата на средства. Доброволните пожертвувания се оказват крайно недостатъчни. След самоубийството на Ангел Кънчев (март 1872 г. в Русе) Димитър Общи остава единственият помощник на Васил Левски. Амбициозният Димитър Общи решава да организира обир на турската поща в прохода Арабаконак. Левски категорично се възпротивява на идеята. На 22 септеври 1872 г. обаче обирът е осъществен, след което турската полиция залавя всички участници. За да представят своето дело като политически акт, а не като разбойническа акция, Д. Общи и саратниците му разкриват всички дейци, които познават. Това обаче не предизвиква политически ефект, а нанася тежък удар върху комитетската мрежа в Софийско, Тетевенско, Етрополско, Ловешко, Плевенско и др.
По време на Арабаконашкия обир и последвалите го разкрития Васил Левски е в южна България. Първоначално той започва да обмисля план за освобождението на арестуваните дейци, но обстановката непрекъснато се усложнява. Междувремено Л. Каравелов, който няма достатъчно информация, в писмо до Левски му предлага незабавно да вдигне въстание. Тогава Апостолът решава да замине за Влашко и лично да запознае емиграцията с реалното състояние не комитетските дела след настъпилия провал. На път за Букурещ той се отбива в Ловеч, за да прибере комитетската архива. На 26 декември 1872 г. той отсяда в Къкринското ханче. В следствие на предателство, през нощта Васил Левски е заловен. Откаран в София, той е изправен пред съд. След направените разпити и очни ставки Левски е осъден на смърт. На същият процес на смърт е осъден и Д. Общи, а останалите подсъдими са заточени за различни срокове в Мала Азия. На 19 февруари 1873 г. Апостолът е обесен в София.

В стремежа си да преодолее настъпилата след смъртта на Левски криза в революционната организация, през 1873-1874 г. БРЦК организира в Букурещ три нови общи събрания. Те обаче не довеждат до промяна на обстановката. Първото събрание се провежда на 11 и 12 май 1873 г
Второто общо събрание на БРЦК след смъртта на Левски е свикано на 20 и 21 август 1874 г. Участват 12 души, от които само трима са от вътрешните комитети. Събранието упълномощава Русенския комитет да поеме функциите на централен за страната. Вземането на други решения е отложено за ново, по-представително събрание. Третото общо събрание на БРЦК след гибелта на Левски се провежда на 26 декември 1874 г. Особено острастен спорове предизвиква предложението на Каравелов “да се избере едно пълновластно лице за България”, което да поеме цялото ръководство на вътрешните комитети. Групата на Христо Ботев обаче категорично се противопоставя на този замисъл. В крайна сметка е решено да се свика ново събрание през март 1875 г., а дотогава комитетските дела се ръководят от временна комисия в състав Каравелов, Кириак Цанков, Иван Адженов, един представетил от България и Тома Пантелеев (отстъпил по-късно място на Христо Ботев).

Комисията обаче по същество не прави нищо. В началото на 1875 г. Каравелов започва да издава научното и литературно списание “Знание”. По повод на това Ботев го обвинява в отстъпление в революционните принципи. Конфликтът между двамата най-изявени дейци на емиграцията във Влашко бързо прераства в открита вражда. Каравелов отказва да работи заедно с Ботев и фактически се оттегля от лидерските си позиции в революционната организация. Радикалното течение в българското националноосвободителното движение постепенно е заето от

групата на Ботев. След Общото събрание от 26 декември 1874 г., все по-важна роля в живота на революционната емиграция започва да играе **Христо Ботев**.

Роден на 25 декември 1847 г. в Калофер, Ботев учи първоначално при своя баща – известният възрожденски даскал Ботьо Петков. През 1863 г., с помощта на Найден Геров, младият Христо Ботев става стипендиант в Одеската мъжка гимназия. Строгите порядки в гимназията обаче отблъскват Ботев и той предпочита де се самообразова чрез четене на книги. Особено силно влияние върху него оказват произведенията на Херцен и Чернишевски. Изключен от гимназията, Ботев остава в Одеса и се сближава с представители на руските революционни и народоволчески кръгове. По това време пише и първото си стихотворение “Майце си”. През 1866 г. учителства в с. Задунаевка, Бесарабия, а в началото на 1867 г. се завръща в Калофер, за да замести болния си баща в местното класно училище. Малко по-късно емигрира в Румъния и прави опити да продължи образованието си в Букурещ, но поради безпаричието си е принуден да започне работа като печатарски работник в Браила. През есента на 1868 г. отново се връща в Букурещ, където се среща с В. Левски, с когото известно време обитават една запустяла вятърна мелница. В началото на 1869 г. става учител в Александрия, а след това в Измаил.През 1871 г. Христо Ботев започва да сътрудничи на в. “Тъпан” и на Каравеловия в. “Свобода”. През юни същата година пристъпва към издаване и на свой самостоятелен вестник под името “Дума на българските емигранти”. През октомври 1874 г. Л. Каравелов е принуден да прекрати печатането на в. “Независимост”, Ботев започва да издава в. “Знаме” – новия печатен орган на БРЦК.Несъгласен с някои от позициите на Л. Каравелов, Ботев започва да обвинява от страниците на в. “Знаме” председателя на БРЦК в предателство на революционното дело.

На 12 август 1875 г., по инициатива на Христо Ботев и Стефан Стамболов, в Букурещ е свикано поредното комитетско събрание, което изработва конкретен план за въстание. Събранието избира и петчленен комитет, наречен “Български революционен комитет”, комуто е възложено ръководството на цялостната подготовка на бъдещото “всеобщо въстание”. Планът за въстанието предвижда територията на страната да се раздели на райони, като за всеки район да бъдат изпратени апостоли. С помощта на апостолите, местните комитети трябва да пристъпят към подготовка на въстанието и предватирелно обявения ден да вдигнат цялото население на бунт. За предизвикване на паника сред мюсюлманите са замислени различни диверсионни акции, включително и опожаряването на Цариград. Христо Ботев е натоварен да замине за Одеса, откъдето трябва да доведе Филип Тотю и други българи, намиращи се на военна служба в руската армия. Панайот Хитов пък трябва да започне преговори със сръбското правителство за въоръжаване на голяма чета, която да се прехвърли в българските земи в навечерието на въстанието. Предвижда се изпращането на чети и през р. Дунав.

Веднага след събранието определените от стрната апостоли преминават нелегално в Османската империя и пристъпват към реализиране на изработения план. В района на Стара Загора заминава Стефан Стамболов, за Сливенско отговаря Сава Танасов, за Търновско – Михаил Сарафов, за Русе, Шумен, Разград и Варна – Никола Обретенов. Апостоли са изпратени и в района на Ловешко, в Троянско и др. Времето за подготовка на “всеобщото въстание” обаче се оказва крайно недостатъчно. На уречение ден – 16 срещу 17 септември 1875 г., единствено комитетът в

Стара Загора се опитва да предприеме някакви бунтовнически действия. В околностите на града е сформирана малка чета под ръководството на Георги Икономов и Стефан Стамболов. След като се разбира, че няма да получат подкрепление от околните села, четниците се насочват към Средна Гора, но опитът да се свържат с другите райони се оказва неуспешен. При така създалата се ситуация, четата се саморазпуска. Преминавайки през различни перипетии, част от въстаниците успяват да се укрият, други – като братята Михаил и Георги Жекови загиват мъченически, а трети – като Стефан Стамболов търсят спасение във Влашко. Неуспехът на Старозагорското въстание се отразява неблагоприятно върху по-нататъшната съдба на Букурещкия комитет. На 30 септември 1875 г. Христо Ботев си подава оставката и напуска комитета. На следващия ден, под ръководството на Филип Тотю, в румънската столица е свикано събрание, на което се решава, че подготовката за ново въстание трябва да продължи. След събранието обаче комитет практически се разпада, а с това е затворена още една страница от историята на българското националноревюлюционно движение.

Powered by
Bukvar.bg
© 2010-2024